

Олександрівна ; Київський національний ун-т будівництва та архітектури. - К., 2003. - 20 с.

3. Дружиніна Г. Національні українські ознаки в сучасній архітектурі (на прикладі архітектури центрального регіону) / Г. Дружиніна // Сучасне мистецтво. - 2005. - Вип. 2. - С. 92-100.

4. Дружиніна А.В. Сучасна архітектура з українськими національними своєрідними ознаками (на прикладі будинків і споруд центрального регіону України) / А. В. Дружиніна // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв . Мистецтвознавство. Архитектура. - 2007. - № 4. - С. 36-50.

5. Іваночко У.І. Формування української ідеї в історіографії як теоретична передумова розвитку національного стилю в архітектурі України / У.І.Іваночко, С.М.Лінда, Л.І.Лучко// Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка". - 2009. - № 656. - С.32-37.

6. Історія української архітектури / Ю. С. Асєєв, В. В. Вечерський, О. М. Годованюк та ін.; За ред. В. І. Тимофієнка. – К.: Техніка, 2003. – 472 с.

Dominika Kuśnierz-Krupa

Dr hab. inż. arch., Prof. PK

Instytut Historii Architektury i Konserwacji Zabytków

Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej

OCHRONA ZABYTKÓW WOJEWÓDZTWA JAKO WAŻNY CZYNNIK ROZWOJU MAŁOPOLSKI (W ŚWIETLE ZAPISÓW POLSKIEJ USTAWY O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI)

Wprowadzenie

Zabytki architektury i urbanistyki stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego każdego województwa. Na terenie Małopolski leży szczególnie wiele wartościowych ośrodków z ponadprzeciętnym zasobem kulturowym. Są to zarówno historyczne zespoły urbanistyczne, ruralistyczne jak i zespoły rezydencjonalno-ogrodowe czy kalwarie.

Troska o ich ochronę i rewaloryzację, a także zachowanie dla przyszłych pokoleń wynikające z idei zrównoważonego rozwoju jest obowiązkiem właścicieli tych obiektów, społeczności lokalnych, a także służb konserwatorskich i władz samorządowych. Warto w tym miejscu zacytować ustalenia Karty Ateńskiej z 1931 roku, które wskazują, że „...najlepszą gwarancją dla zachowania zabytków jest szacunek i przywiązanie do nich

samych narodów, (...) te uczucia mogą być w znacznym stopniu wspomagane przez odpowiednie działania władz...”¹.

Ochrona wspomnianych wyżej wartościowych obiektów i zespołów odbywa się przede wszystkim na podstawie zapisów Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która określa m.in. przedmiot i zasady ochrony, a także obowiązki spoczywające na właścicielu zabytku oraz organach konserwatorskich.

Warto także nadmienić, że zasób kulturowy stanowi cenny czynnik rozwoju regionu gdyż właściwie zrewaloryzowane centra miast zabytkowych czy pojedyncze obiekty mogą uruchomić prężnie działającą turystykę kulturową, która pociągnie za sobą rozwój gospodarczy i społeczny.

Ochrona zasobu w świetle Ustawy

Najważniejszym dokumentem prawnym związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego w Polsce jest Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami 23 lipca 2003 roku (z późniejszymi zmianami). Ustawa ta reguluje m.in. sposób opieki i ochrony zasobu, definiuje najważniejsze pojęcia związane z tym procesem, a także zasady opracowywania programów ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich.

W świetle Ustawy zabytkiem jest „nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”. Definicja ta niesie za sobą przesłanie o potrzebie ochrony zabytków dziedzictwa kulturowego, które należą do ogółu społeczeństwa, a ich rewaloryzacja i ochrona jako dobra wspólnego jest naszym obowiązkiem.

Cytowana Ustawa określa także precyzyjnie na czym dokładnie polega ochrona i opieka nad zabytkami i kto jest za nią bezpośrednio odpowiedzialny.

Mianowicie, ochrona zabytków polega przede wszystkim na „podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków, udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę”. Polega też na „kontrolu stanu zachowania i przeznaczenia zabytków” oraz „uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

¹ Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017, https://www.malopolska.pl/_userfiles/uploads/kultura%20i%20dziedzictwo/Zabytki/WPONZ%2014-2017.pdf, dostęp: 15.10.2018

Z kolei opieka nad zabytkami, którą sprawuje właściciel lub użytkownik polega przede wszystkim na: prowadzeniu badań naukowych mających na dokumentowanie zabytku i jego stanu; „prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku”, „zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie”, „korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości” oraz upowszechnianiu wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Warto także wymienić co dokładnie podlega ochronie w świetle zapisów omawianej Ustawy. Ochronie podlegają, co jest ważne, bez względu na stan zachowania: zabytki nieruchome, zabytki ruchome oraz zabytki archeologiczne.

W grupie tych pierwszych należy wskazać krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowli, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody, a także miejsca upamiętniające ważne wydarzenia historyczne lub inne związane z ludźmi.

Z kolei w grupie zabytków ruchomych należy wyszczególnić dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje, numizmaty oraz pamiątki historyczne, w tym m.in. militaria, sztandary, pieczęcie i odznaki, wytwory techniki oraz materiały biblioteczne.

Zabytki archeologiczne to pozostałości pradziejowego i historycznego osadnictwa, ale także cmentarzyska, kurhany oraz relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Wszystkie trzy wymienione grupy zabytków podlegają ochronie poprzez zapisy wspomnianej Ustawy, która wymienia sześć form ochrony dziedzictwa kulturowego. Są to: wpis do rejestru zabytków (w przypadku zabytków nieruchomych oraz archeologicznych), wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa (w przypadku zabytków ruchomych), uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego, a także ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego lub w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, względnie jeżeli na danym terenie nie ma miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego – w decyzji o warunkach zabudowy².

Zasób kulturowy województwa małopolskiego

Na zasób zabytków dziedzictwa kulturowego Małopolski składają się, oprócz licznych obiektów wpisanych do gminnych ewidencji, do rejestru

² Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku, z późniejszymi zmianami, Dz. U. 2003 Nr 162 poz. 1568, passim, dostęp: 10.10.2018; *Prawo a ochrona dóbr kultury*, P. Dobosz, M. Adamus, D. Sokołowska (red.), Wyd. UJ, Kraków 2014, passim; *Węzłowe problemy prawnej ochrony dziedzictwa kulturowego. Profesorowi Stanisławowi Waltosowi z okazji 85 urodzin przypadających w 2017 roku ofiaruje Koło Naukowe Sekcja Ochrony Dóbr Kultury Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego wraz z Gronem Sympatyków*, P. Dobosz, M. Adamus, D. Guzek, A. Mazur (red.), Wyd. Kasper, Kraków 2016, passim.

zabytków, także zespoły i obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, oraz te, będące pomnikami historii oraz parkami kulturowymi. Można zatem rzec, że omawiany zasób kulturowy województwa małopolskiego chronią wszystkie dostępne ustawowo formy.

Najcenniejszą grupę zabytków tworzą miejsca wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Warto przy tym przypomnieć, że podstawą utworzenia Listy jest Konwencja UNESCO związana ze światowym dziedzictwem kulturalnym, a także naturalnym, która zaczęła obowiązywać w 1975 roku. W dokumencie przedstawione zostały m.in. kryteria i warunki wpisu na Listę, a także założenia ochrony obiektów Światowego Dziedzictwa³.

W grupie obiektów, które zostały wyróżnione wpisem na Listę są: historyczne centrum Krakowa, kopalnia soli w Wieliczce, niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady Auschwitz Birkenau, manierystyczny zespół architektoniczno-krajobrazowy oraz park pielgrzymkowy w Kalwarii Zebrzydowskiej oraz drewniane kościoły (położone także na terenie województwa podkarpackiego) - Binarowa, Blizne, Dębno, Sękowa, Haczów oraz Lipnica Murowana.

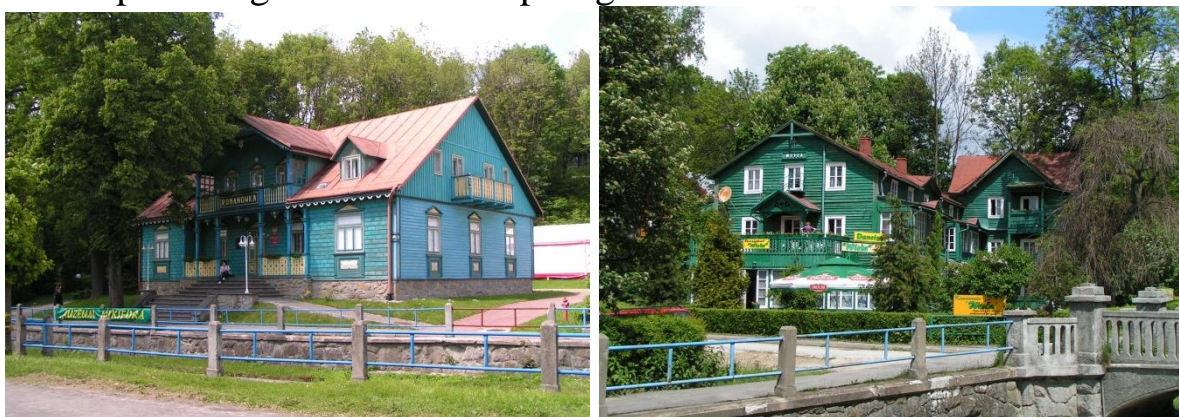
Ryc. 1 a, b. Manierystyczny zespół architektoniczno-krajobrazowy oraz park pielgrzymkowy w Kalwarii Zebrzydowskiej obecnie. Fot. D. Kuśnierz-Krupa

Na terenie Małopolski istnieje także pięć zespołów, które zostały uznane przez Prezydenta RP za pomniki historii. Są to: kopalnia soli w Bochni, ponownie krajobrazowy zespół manierystycznego parku pielgrzymkowego w Kalwarii Zebrzydowskiej, historyczny zespół miasta Krakowa, kopalnia soli w Wieliczce oraz teren historycznej Bitwy Raclawickiej w Raclawicach.

Z kolei małopolskie parki kulturowe to: Park Kulturowy Kotliny Zakopiańskiej oraz Park kulturowy utworzony na terenie Starego Miasta w Krakowie.

³ <http://www.unesco.pl/kultura/dziedzictwo-kulturowe/swiatowe-dziedzictwo/konwencja/>, dostęp: 17.10.2018.

Pisząc o ogromie zasobu zabytków dziedzictwa kulturowego województwa należy także wskazać te obiekty i zespoły, które według Narodowego Instytutu Dziedzictwa szczególnie godnie reprezentują Małopolskę na kulturowej mapie Polski. Jest to zespół fortyfikacji z XIX i XX wieku otaczających historyczne centrum Krakowa zwany Twierdzą Kraków, układ urbanistyczny Biecha jako miasta Rzeczypospolitej na trakcie handlowym, krajobraz kulturowy Doliny Prądnika, krajobraz kulturowy miasta Gorlice, zespół uzdrowiska Krynica-Zdrój, na który składa się zabudowa, urbanistyka oraz zieleń, reprezentujący uzdrowisko karpackie z okresu XIX i XX w., układ urbanistyczny miast Niepołomice oraz Stary Sącz, a także dzieła stylu zakopiańskiego z terenu Zakopanego⁴.

Ryc. 2 a, b. Zabudowa uzdrowskowa Krynicy-Zdrój obecnie. Fot. D. Kuśnierz-Krupa

Dziedzictwo kulturowe a rozwój Małopolski

Dziedzictwo kulturowe stanowi ważny czynnik w życiu każdej społeczności, a co za tym idzie także w procesie jej wszechstronnego rozwoju. UNESCO, będąc organizacją, zabiegającą m.in. o to, aby kolejne pokolenia mogły korzystać z dziedzictwa wypracowało własną definicję dziedzictwa kulturalnego. Według organizacji pojęcie to obejmuje obecnie coraz szerszy zakres, a działalność UNESCO w tej dziedzinie przejawiała się w różnych formach. Dziedzictwo kulturowe uważane jest przez UNESCO za ważny czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego, środek poszukiwania dróg porozumienia w regionach dotkniętych konfliktami na tle etnicznym lub religijnym oraz za wyraz różnorodności kulturowej krajów i regionów świata⁵. Ten tok postępowania realizowany jest obecnie w wielu zabytkowych miastach

⁴ Materiały Narodowego Instytutu Dziedzictwa, https://www.nid.pl/pl/Regiony/Malopolskie/Zabytki_w_regionie/, dostęp: 16.10.2018; Materiały Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie, <http://www.wuoz.krakow.pl/>, dostęp: 16.10.2018.

⁵ <http://www.unesco.pl/kultura/dziedzictwo-kulturowe/>, dostęp: 10.10.2018

europiejskich, gdzie historia, tradycja i zasób kulturowy jest wykorzystywany do promocji oraz wszechstronnego współczesnego rozwoju⁶.

Należy stwierdzić, że działania jakie podejmują na bieżąco władze województwa małopolskiego na rzecz ochrony zasobu zabytkowego, a także poprzez ten zasób rozwoju gospodarczego i społecznego, szczególnie na terenie mniejszych miast, są właściwe i godne najwyższej oceny. Jako przykład można podać rozwój wspomnianej już wcześniej turystyki kulturowej, która w Małopolsce opiera się m.in. na kilkudziesięciu kulturowych szlakach tematycznych. Są to np. Szlak Architektury Drewnianej, Małopolska Trasa UNESCO, Szlak Orlich Gniazd, Szlak Warowni Jurajskich, Małopolski szlak zamków i warowni, Via Regiae Antiqua, Szlak Romański, Szlak Gotycki w Małopolsce - pętla nowotarska, Szlak Renesansu w Małopolsce, Szlak Cysterski, Szlak cmentarzy wojennych z I wojny światowej, Małopolski Szlak Techniki, Młyny Doliny Szreniawy, Szlak Solny, Turystyczny Szlak Kolejowy przez Karpaty Sanktuaria i miejsca kultu religijnego, Szlak Śladami Żydów Małopolskich, Szlak Żydów Tarnowskich, Małopolski Szlak Papieski im. Jana Pawła II Śladami Jana Pawła II, Szlak Greenways – wielokulturowość na gorlickich ścieżkach, Szlak Dziedzictwa Kulturowego Podtatrza, Małopolski Szlak Owocowy oraz Szlak Tradycyjnego Rzemiosła Małopolski. Inicjatywy te nie tylko wpływają pozytywnie na popularyzację dziedzictwa kulturowego województwa, ale sprawiają, że na terenie małopolskich miast i wsi rozwoju się zaplecze turystyczne, które generuje nowe miejsca pracy, a dochody uzyskane z turystyki mogą stanowić podstawę procesów rewaloryzacyjnych⁷.

Literatura

1. Kuśnierz-Krupa D., Krupa M., *Lorsch – dziedzictwo Karolingów. Wstęp do badań nad dziedzictwem kulturowym miasta*, „Wiadomości Konserwatorskie - Journal of Heritage Conservation”, nr 50/2017;
2. Kuśnierz-Krupa D., *Moret-Sur-Loing – cultural heritage, its value and protection*, „JCEEA”, t. 35, z. 65, nr 1, 2018, s. 63-71;
3. Kuśnierz-Krupa D., *Provins as an example of a “live museum”*, „E3S Web of Conferences”, Vol. 49, 2018, s. 1-11;

⁶ D. Kuśnierz-Krupa, *Moret-Sur-Loing – cultural heritage, its value and protection*, „JCEEA”, t. 35, z. 65, nr 1, 2018, s. 63-71; D. Kuśnierz-Krupa, *Provins as an example of a “live museum”*, „E3S Web of Conferences”, Vol. 49, 2018, s. 1-11; D. Kuśnierz-Krupa, M. Krupa, *Lorsch – dziedzictwo Karolingów. Wstęp do badań nad dziedzictwem kulturowym miasta*, „Wiadomości Konserwatorskie-Journal of Heritage Conservation”, nr 50/2017, s. 20-29; D. Kuśnierz-Krupa, M. Krupa, *Heppenheim jako modelowy przykład dobrze wykorzystanego potencjału kulturowego małego miasta*, „JCEEA”, t. 34, z. 64, nr 3/2, 2017, s. 161-180.

⁶ https://www.nid.pl/pl/Regiony/Malopolskie/Zabytki_w_regionie/, dostęp: 15.10.2018

4. Kuśnierz-Krupa D., Krupa M., *Heppenheim jako modelowy przykład dobrze wykorzystanego potencjału kulturowego małego miasta*, „JCEEA”, t. 34, z. 64, nr 3/2, 2017, s. 161-180.

5. *Prawo a ochrona dóbr kultury*, P. Dobosz, M. Adamus, D. Sokołowska (red.), Wyd. UJ, Kraków 2014;

6. *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku, z późniejszymi zmianami*, Dz. U. 2003 Nr 162 poz. 1568;

7. *Węzłowe problemy prawnej ochrony dziedzictwa kulturowego. Profesorowi Stanisławowi Waltosowi z okazji 85 urodzin przypadających w 2017 roku ofiaruje Koło Naukowe Sekcja Ochrony Dóbr Kultury Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego wraz z Gronem Sympatyków*, P. Dobosz, M. Adamus, D. Guzek, A. Mazur (red.), Wyd. Kasper, Kraków 2016;

8. *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017*,

https://www.malopolska.pl/_userfiles/uploads/kultura%20i%20dziedzictwo/Zabytki/WPONZ%202014-2017.pdf;

9. Materiały Narodowego Instytutu Dziedzictwa, https://www.nid.pl/pl/Regiony/Malopolskie/Zabytki_w_regionie/;

10. Materiały Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie, <http://www.wuoz.krakow.pl/>;

11. <http://www.unesco.pl/kultura/dziedzictwo-kulturowe/>;

12. <http://www.unesco.pl/kultura/dziedzictwo-kulturowe/swiatowe-dziedzictwo/konwencja/>.

*Бачинська Людмила Георгіївна, кандидат архітектури, доцент,
професор кафедри основ архітектури
та архітектурного проектування КНУБА*

ВПЛИВ ЗОВНІШНЬО-ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ 1955-1985-х РОКІВ НА РАДЯНСЬКУ АРХІТЕКТУРУ

Історія архітектури радянського періоду демонструє нам спадщину 1950-х років як своєрідний стрибок від великомасштабних, пишних за формами, багато декорованих у псевдокласичному стилі з простою і чіткою побудовою архітектурно-просторових композицій комплексів будівель сталінської доби до підкреслених спрощених, надто скромних за формою та прийомами планування, виконаних в індустріальному стилі з дешевих матеріалів та конструкцій заводського виготовлення споруд періоду хрущовської відлиги. З часом поступово в міру просування в обраному у 1955 році напрямку радянська архітектура споруд і